

GÁBOR ESZTER

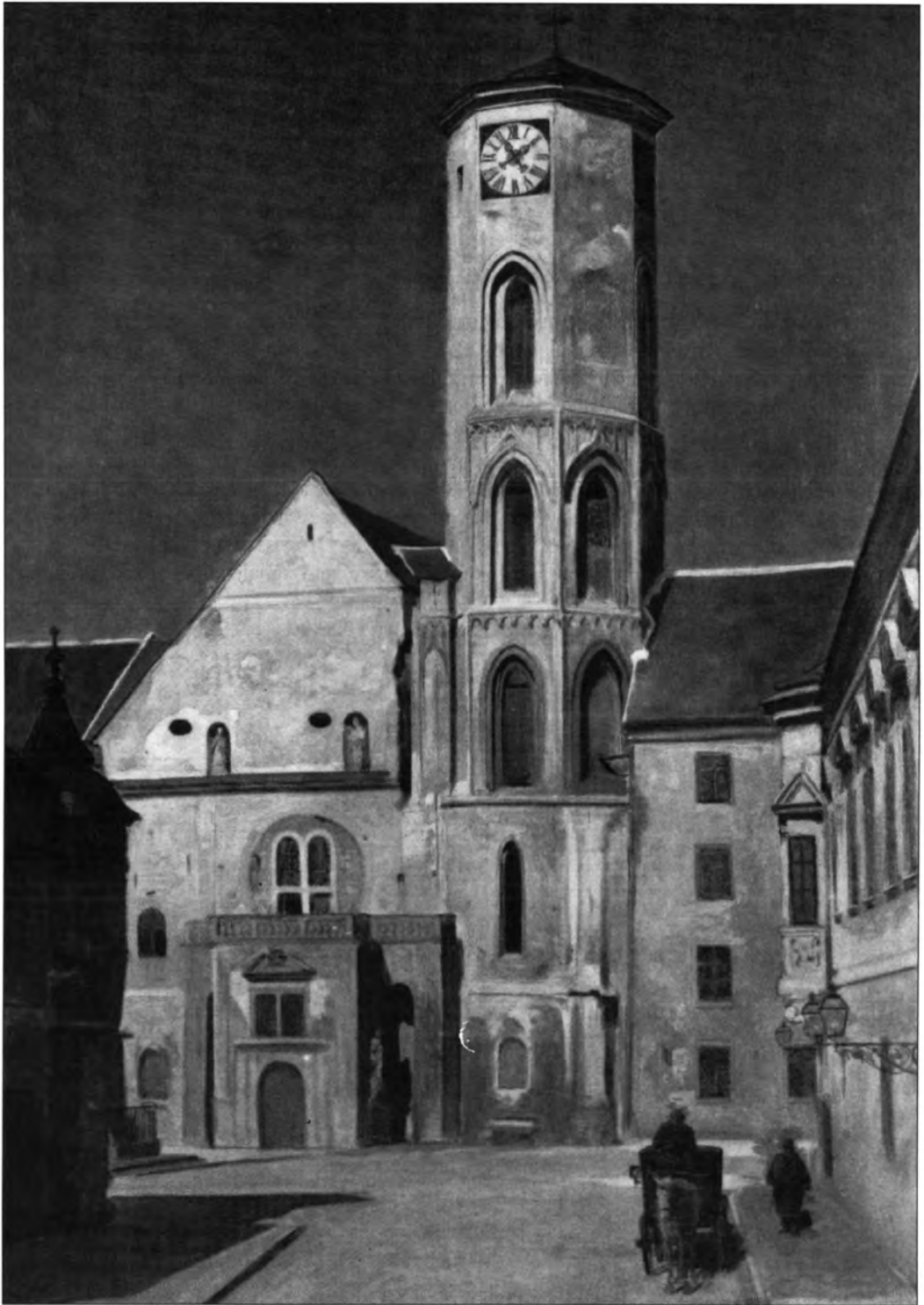
A FŐVÁROSI LÁTKÉPPÁLYÁZAT 1884–85-BEN

„... felhívatnak az összes – akár itt benn lakó, akár külföldön tartózkodó festő művész urak, miszerint a magyar hazai festőművészetnek támogatása céljából általában s a távlati képfestés műfajának művelése iránti érdekeltség felébresztése céljából különösen nagyérdekű és jelentőségű eme pályázaton minél több vázlat beküldésével részt venni szíveskedjenek.”¹ E szavakkal zárult Budapest főváros tanácsának 1884. május 6-án kibocsátott, Kamermayer Károly polgármester aláírásával hitelesített pályázati felhívása. A pályázat tárgya „a főváros főleg beépített területének kiválóbb szebb pontjai”-nak „olajfestményű távlati képekben” történő megörökítése volt. A fővárosi képzőművészeti bizottság jelentése tízéves működéséről, kiemelt helyen, hosszasan tárgyalta a fővárosi látképek pályázatának történetét.² A pályázati felhívás zárópasszusa és a bizottsági jelentésben kapott kiemelt figyelem egyaránt jelzi, hogy a fővárosi hatóság jelentőséget tulajdonított a pályázatnak.

A pályázat kiírásakor már másfél évtizedes hagyománya volt Magyarországon a tematikus fes-

L.6. Győrök Leó: Garnison templom (Helyőrségi templom), 1884

L.1. Aggházy Gyula: A Mátyás-templom (Budavári Nagyboldog asszony-templom), 1884

tészeti pályázatoknak. Az első még Eötvös József vallás- és közoktatásügyi minisztersége idején, 1869–1870-ben, az ő szellemi irányításával zajlott le. A nevezetes történetkép-pályázat meghirdetésekor megjelölték a kívánatos témákat is: „1. *Kun László a morvamezei diadal után szövetségeseinek, Habsburgi Rudolf német császárnak átadja az elfogott cseh királyfit*; 2. *Szent István király lovaggá avatása Wenczelin által a Kupa ellen ivott párkányi csata előtt*; 3. *Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tudósai körében* (Johann Alstedt, Martin Opitz, Johann Heinrich Bisterfeld, Geleji Katona István stb.); 4. *Szent István magára veszi a keresztséget*; 5. Nagy Lajos visegrádi udvarában fogadja a külföldi fejedelmek tiszteletét.”³

A megnevezett témák mutatják, hogy a kiírók a pályázattal Eötvös intenciói szerint a „nemzeti öntudat nevelésére s az utókor fiainak őseikhez méltó tettekre buzdítására” kívántak hatni.⁴ A pályázatra hét festő nyolc vázlatát küldte el, az érdeklődés tehát nem volt nagy, de jelentős művészek jelentkeztek, és a magyar történelmi festészet máig is számon tartott művei keletkeztek ebből az alkalomból – Madarász Viktor: *Bethlen Gábor tudósai körében*, Benczúr Gyula: *Szent István király kereszttelése* (ennek átkomponált, nagyméretű variánsa a *Vajk megkeresztelése* című kép), Székely Bertalan: *Thököly Árvavárban fiát menekülésre ösztönzi* és *V. László neveltetése Czillei Ulrik által*, Dósa Géza: *Bethlen Gábor tudósai között*. A ma már kevésbé ismert képek festői közül Than Mór és Orlay Petrics Soma jelentős művészek voltak, és Löschinger Zsigmond az egyedüli közülük, akit csak a szűk szakma tart nyilván.⁵ A következő pályázatot 1872-ben, már Trefort Ágoston minisztersége idején írták ki, és ekkor nem adtak előre meghatározott témákat. Az érdeklődés kisebb volt, mindössze hat művész pályázott egy-egy művel. Than Mór és Székely Bertalan a korábbi pályázatra benyújtott vázlatát dolgozta ki nagy méretben, Madarász Viktor is kidolgozott – de kevésbé jelentős – képpel vett részt (*Mátyás meghívása a trónra Vitéz által a prágai fogáságban*), a további három pályázó a kismesterek közül került ki: Wéber Xavér Ferenc, Strohmayer Máté és Ország Antal. Több történetfestmény-pályázatot nem hirdetett meg a minisztérium, a későbbiekben közvetlenül rendeltek meg képeket a művészektől.⁶

Ipolyi Arnold, aki 1879-től az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke volt, az általa felajánlott évi 500 forintos díjjal hirdetett történetkép-pályázatot 1880–1885 között. Ő még a korábnál is részletesebb tematikát adott, helyenként a használható-használandó írott forrást is megjelölve.⁷ Az 1880-as pályázatra hét művész kilenc képét küldte be. A díjat Lotz Károly kapta a Bakáts téri plébániatemplom számára készülő Hunyadi halála című freskójának kartonjáért. A többi pályázó ma már kevésbé ismert: Aggházy Gyula, Brezina Sámuel, Greguss Imre, Kovács Mihály, Molnár József, Trost Ottó. 1881-ben öt művész hét művel szerepelt, a díjat Than Mór kapta – kivülről pályázott még Lotz Károly, Feszty Árpád, Greguss Imre és Paczka Ferenc. Az érdeklődés hamar lelohadt, mert 1882-ben már csak ketten pályáztak, 1883-ban harman, 1884-ben és 1885-ben nem adták ki a díjat, mert a zsűri nem talált arra megfelelő művet.⁸

A Ráth György által 1880-ban alapított és az ő nevét viselő díjat az 5000 forintos alapítvány évi kamataiból a Képzőművészeti Társulat adta ki évente. A „díjért – az alapító okirat szerint – felváltva egyik évben történelmi vagy életképek (genre) a másik évben csak táj, állat vagy csendéletet ábrázoló képek pályázhatnak.”⁹ Sinkó Katalin megállapítása szerint Ráth György „célja a különböző műfajok egyenletes fejlődésének biztosítása volt”, az általa alapított „az első olyan díj volt, melynek odaítélésében következetesen és programszerűen érvényesülhettek az akadémizmus által tradicionálisan alacsonyabb rendűnek mondott műfajok is.”¹⁰

„... a képzőművészetek meghonosítása és felvirágoztatása általános nemzeti feladat, melynek teljes mérvű megvalósításához az állam hathatós támogatása és a törvényhatóságok és testületek versenyző részvétele is megkívánatik. A főváros tehát, mely mint a nemzeti kultúrának székhelye és a hazai műipar központja első sorban van e tekintetben érdekelve...”¹¹ A fővárosi képzőművészeti bizottság – a tízéves működéséről szóló beszámolójában megfogalmazottak értelmében – a maga speciális adottságaival kívánt a képzőművészeti pályázatok sorába bekapcsolódni. Termé-

L.7. Győrök Leó: Albrecht út, (Hunyadi János út) 1884

szetesen nem tartozott illetékességi körébe a történeti festészet – ezt a feladatot egyébiránt is elvállalta korábban az állami festészeti pályázat, majd az Ipolyi-díj; az életkép- és tájképfestészet támogatására rendelkezésre állt a Ráth György-díj. A város, a fejlődő nagyváros megörökítése mindezekből és a kortárs festők érdeklődési köréből is hiányzott. Ezt az alvó műfajt kívánták feléleszteni az 1884-ben meghirdetett pályázattal, amely egyszeri alkalomra szólt, és kimondott célja a főváros szebb pontjait ábrázoló – egyelőre tizenkét darab – olajfestmény készíttetése volt.¹² A kívánt művek műfaji megnevezése bizonyos nehézséggel járt, ezért a pályázati határidő meghosszabbításáról szóló határozatban bővebben körülírták azt: „... nem az úgynevezett tájfestészet (Landschafts-Malerei) kívánta támogatni, nem madártávlati képeket kívánt szerezni – hanem az úgynevezett építészeti festészetet kívánja érvényre emelni, mely nemét az olajfestésnek ez idő szerint – bizonyára megrendelések hiányában – elhanyagolva látja és nevezetesebb pontjait a folyton fejlődő és változó városnak kívánja olajfestésű képekben a későbbi kor számára megörökíteni”.¹³ A városi látkép műfaja olyannyira kívülálló a művészek érdeklődésén, hogy a Képzőművészeti Társulat azt ajánlotta a fővárosi bizottságnak, hogy ha az olajvázlatokra hirdetett pályázatnak nem volna meg a kívánt eredménye, kísérletet lehetne tenni a kevésbé monumentális, de az építészeti felvételekre kiválóan alkalmas vízfestéssel is.¹⁴

A fővárosi képzőművészeti bizottmány, miután 1883 őszén Kaas Ivor előterjesztésére elhatározta a látképpályázat meghirdetését, szakmai segítségért az Országos Magyar Képzőművészeti Társulathoz (OMKT) fordult, s a pályázat feltételeit már az onnan kapott tervezet szerint, a kialakult szokásoknak megfelelően fogalmazta meg.¹⁵ Az ábrázolandó részletek megválasztásában teljesen szabad kezet adtak a művészeknek, még preferált pontokat sem jelöltek meg – e tekintetben tehát nem követték a történetkép-pályázatok kiírásakor elfogadott utat. Nagyvonalúan három díjat tűztek ki 500, 300 és 200 forint értékben. (E megajánlás bőkezűségét akkor értékelhetjük, ha emlékezetünkbe idézzük, hogy a magasabb rendűnek tartott és kompozicionálisan szakmailag va-

L.10. Lechner Gyula: Rózsater (Sebestyén tér), 1884

lóban bonyolultabb feladatot jelentő történeti festmények díjazására általában egyetlen 500 forintos díj állt rendelkezésre.) A pályaművül megkívánt színvázlatok szélességi méretét 60 cm-ben határozták meg, olyan kiegészítéssel, hogy azok másfél méter széles és egy méter magas végleges festmények alapjául szolgálhassanak. (A majdan megrendelendő nagyméretű festmények árát is megjelölték 1200 forint összegben.) A pályázat határideje eredetileg 1884. október elseje volt, amelyet később meghosszabbítottak 1884. december 31-ig.

A kitűzött határidőig tizennyolc művész hatvanhat színvázlata érkezett be az Új Városházára. A korábbi pályázatok ismert adataihoz viszonyítva igen magas szám, hiszen a történetkép-pályázatok legsikeresebbjén, 1870-ben is mindössze hét festő küldte el nyolc vázlatát, igaz, hogy közöttük voltak a kor jeles művészei is. A látképpályázatra azonban kezdő és műkedvelő festők pályáztak elsősorban. A történetifestmény-pályázatok résztvevői közül egyedül – az azóta teljesen elfelejtett – Löschinger Zsigmond neve tűnt föl itt. A maga korában tekintélynek örvendő egyetlen részt vevő művészt, Ligeti Antalt ráadásul ki kellett zárni a versenyből, mert a kiírásban foglaltaktól eltérően nem utcaképet, hanem madártávlati képet küldött. (A díjazásnál nem jöhetett szóba, de a bírálók az elsők között ajánlották megvételre a művet.) A pályázatra Aggházy Gyula (1850–1919) két, Böhm János (?–?) két, Balló Ede (1859–1936) öt, Feszty Árpád (1856–1914) négy, Gyöngyvirági Eugénia (Zseni) (1854–?) egy, Györök Leó György (1847–1899) három, Irinyi Sándor (1840–1893) három, Lechner Gyula (1841–1914) nyolc, Ligeti Antal (1823–1890) két, Löschinger Zsigmond (1844–1887?) két, Mednyánszky László (1852–1919) három, Molnár Géza (1856–?) egy, Molnár József (1821–1899) két, Nádler Róbert (1858–1938) tizennégy, Schandi (id. Sándy) Gyula (1827–1894) két, Schickedanz Albert (1846–1915) hét, Spányi Béla (1852–1914) három, Tölgyessy Artúr (1853–1920) két olajfestésű vázlatot küldött.¹⁶

Mint fentebb említettük, a pályázati felhívás nem írta elő, hogy a megrendelők a főváros mely pontjait szeretnék a festményeken megörökítve látni. Informális csatornákon talán mégis kiszivá-

roghatott, hogy mit kívánnak, vagy létrejött egy spontán közmegegyezés arról, hogy mely pontok méltók a megfestésre. A hatvanhat pályamű közül hat, esetleg hét ábrázolta a Lánchidat – Feszty Árpád, Györök Leó, Löschinger Zsigmond, Mednyánszky László és Nádler Róbert képei.¹⁷ A Várkert bazárt öt, esetleg hét kép választotta témájául – Böhm János, Balló Ede, Feszty Árpád, Molnár József, Nádler Róbert és Spányi Béla,¹⁸ a Calvin teret négy művész: Balló Ede, Irinyi Sándor, Molnár József, és Nádler Róbert festette le,¹⁹ a Ferenciek terét hárman: Lechner Gyula, Molnár Géza és Schickedanz Albert,²⁰ szintén hárman választották témául a Mátyás-templomot: Aggházy Gyula, Schandi Gyula és Schickedanz Albert,²¹ valamint az Albrecht utat is: Aggházy Gyula, Györök Leó és Nádler Róbert.²² Két-két képnek témája a Kerepesi út, a Vár és a Petőfi tér; a pályaművek másik fele egyedi témákat örökített meg. Feltűnnek egyéni rokonszenvek: Lechner Gyula a belvárosi tereket festette meg előszeretettel, a *Ferenciek tere*, a *Rózsa tér*, a *Sebestyén tér*, a *Petőfi tér* és a *Gizella tér* mellett néhány további belvárosi téma, az *Újvilág utca*, a *Nemzeti Színház bérháza* és a *Nagy-Kristóf* (a Váci utca és a Kristóf tér sarkán álló ház) szerepelt vázlatai között. Mások vegyesen festettek régebbi – esetleg átépítésre, lebontásra váró épületeket és új városrészeket. Az 1882-ben befejezett Várkert bazár ekkor új építkezés volt. Szép fekvése, a hosszas Duna-parti távlat, a háttérben látható hegyek inkább kínálkoztak festői témául, mint az Andrássy út egységes házsorai. Nem meglepő, hogy Andrássy úti távlatot csak egy művész, Tölgvessy Artúr festett. Andrássy úti palotát, a pályázattal csaknem egy időben felavatott Operaházat Schickedanz választotta témául, aki Ybl Miklós irodájában az épületről még annak terv állapotában több távlatot festett – akkor persze akvarellal.²³ Nádler, aki szintén évekig dolgozott Ybl irodájában – ugyancsak az Operaház tervein, igaz, hogy amennyire tudni lehet, ő a belsők kidolgozásában kapott feladatokat – a látképpályázat során nem nyúlt az Operaház témájához.²⁴ (Schickedanz egyébként a régebbi épületeket festette szívesen: a *Duna és Torony utca sarkát* a Küttel-házzal, a legrégebbi pesti házzal, a *Ferenciek terét* az Athenaeum barokk palotájával, a *Kőtő és Galamb utca sarkát* a barokk Péterffy-palotával, a Szt. Háromság teret az átépítés előtti Mátyás-templommal.

A látkép, ha a természeti tájképnél nehezebbnek mutatkozott is, nem véletlenül volt kevésbé becsült műfaj. A festők ritkán küzdöttek meg nehéz kompozíciós problémákkal, leginkább lefestették azt, ami elébük tárult. Nem Canaletto vagy Guardi vedutái jelentették számukra a városi látképet, az építészeti festészetet, hanem talán Rudolf Alt képei. Nem tekinthető véletlennek, hogy a Képzőművészeti Társulat, személy szerint Keleti Gusztáv, a városkép témához az akvarellt ajánlotta az olajfestmény helyett. A pályázó művészek még csak nem is feltétlenül azt festették, ami az utcán tárult elébük, hanem szívesen dolgoztak fotók alapján. A második díjas Schickedanz négy festménye pontosan azonosítható egy-egy Klösz-fotóval, természetesen némi kompozíciós eltéréssel, ami lényegében a fotó által befoglalt tér szűkítésére és néhány staffage alak cseréjére korlátozódott.²⁵ Irinyi Sándor Eötvös tér című képe is hasonló módszerrel készült egy Klösz-fotó után. Elhagyta a képről a Duna-parti Stein-ház homlokzatába belevágó zászlórudat, és pótlólag ráfestette az időközben elkészült Eötvös-szobrot.²⁶ Valószínűleg Klösz-fotó után készült Lechner Gyula *Újvilág utca*,²⁷ *A Nemzeti Színház bérháza*,²⁸ *Rózsa tér*²⁹ és *Nagy-Kristóf*,³⁰ Györök Leó *Garnison templom*³¹, Löschinger Zsigmond *Alagút homlokzata*³² című képe is. A fotó előképek használata vélhetően nem merült ki a felsoroltakban, hiszen a lappangó képeket nem tudjuk összehasonlítani, másrészt a mintául szolgálható fotók sora sem korlátozódott a Klösz-műhely által készíttetekre. A fotó a múlt században még általánosan elfogadott segédeszköz volt, semmi kivétlnivalót nem találtak a használatában, olyan jelentős művészek alkalmazták nálunk is, mint Munkácsy Mihály vagy Ferenczy Károly. A pályaműként beküldött vázlatok pedig nem egyszerűen felnagyított, színezett fotók voltak, helyszíni tanulmányoknak is kellett készülniük. Schickedanz hagyatékában két kép kisméretű, vélhetően a helyszínen készült színvázlata is fennmaradt.³³ Semmi sem indokolja, hogy a többiekéről ne feltételezzünk hasonló lelkiismeretességet.

L.13. Mednyánszky László: Lánchíd (Budai Duna-part), 1884

„A tájképekből minden tárlat eléggé el van látva. Ritka azonban az épületeket, utcákat feltüntető kép, s például Budapestről alig-alig festenek valamit, holott van eleven élete s vannak festői részei. De az architektúrai részekkel nem szeretnek bajlódni” – írta csaknem három évvel a pályázat után a *Vasárnapi Újság*.³⁴ E megjegyzésben valószínűleg kulcsot találunk a pályázók és főleg a sikeres pályázók körének meghatározásához. Györök Leó, Nádler Róbert és Schickedanz Albert tanultságukat és eredeti foglalkozásukat tekintve építészek voltak, csak később kezdtek hivatásszerűen festeni; Feszty Árpádnak és Lechner Gyulának fivére volt építész, ez utóbbinak később két fia is az lett, mint majd Aggházy Gyulának és Schandi Gyulának is³⁵ – ők a többi festőnél talán jobban vonzódtak az építészethez, és szívesen bajlódtak az architektúrai részekkel is.

A pályázat anyagát elbíráló zsűri, amelynek tagjai Havas Sándor, báró Kaas Ivor, Keleti Gusztáv, báró Liphay Béla, Rauscher Lajos, Vastagh György, Vidéky János, és Ybl Miklós voltak, 1885. január 10-én ült össze. Az 500 forinttal járó első díjat „tekintettel különösen a várkert rakpartot felülről nézve, és a bombatért ábrázoló vázlataira egyhangúlag Nadler Róbertnek”, a második díjat a vele járó 300 forinttal „különös tekintettel a nagymező utcát és a várbeli Szt. Háromságtért tárgyazó vázlataira szintén egyhangúlag Schickedanz Albertnek”, a 200 forinttal járó harmadik díjat „Molnár József, Aggházy Gyula és Feszty Árpád között 3 szavazás útján szótöbbséggel s tekintettel a Calvin tér vázlatára Molnár Józsefnek ítélte”.³⁶

A pályázat kifejezett célja a főváros szebb pontjait ábrázoló – tizenkét darab – olajfestmény készítése volt, a bizottság ezért – külön felkérésre – a nagyméretű képek megrendelésére is javaslatot tett: ajánlotta „első sorban Ligeti Antalnak az alsó Dunáról tekintett képét az újabb építményekkel kiegészítve, mint bevezetést a megrendelendő képsorozathoz; azután a következőket: Nadler Róberttől 1. a várkert rakpart felülről (pályanyertes) 2. Albrecht út felülről, 3. bombatér, 4. lánchídfo Budáról. Schickedanz Alberttől: 1. nagymező utca, 2. várbeli Szt. háromságtér, 3. torony

L.15. Nádler Róbert: Bomba tér, 1885–87

és Duna utca sarkok, 4. ferenciek tere. Molnár Józseftől: Calvin tér. Feszty Árpádtól: 1. a lánchíd este, 2. alsó dunai látkép. Aggházy Gyulától: Albrecht út alulról, Ballótól: Petőfi tér, Tölgyessytől: Sugárút, Lechner Gyulától: váci utca a Kristóffal.³⁷

A képzőművészeti bizottság 1885. február 2-i ülésén megállapította, hogy a rendelkezésére álló 6000 forint nem fedezi tizenkét kép költségeit, ezért csak három képet rendelt meg, a díjazott művészek mindegyikétől egyet-egyét. Nádlerrel a Bombatér, Schickedanztól a Torony és Duna utcák sarkát, Molnár Józseftől a Calvin teret ábrázoló képet rendelte meg, előre kikötött 1200 forintos tiszteletdíjért.³⁸ Schickedanz képéhez nem fűzött megjegyzést a bizottság, Molnárt figyelmeztette, hogy „a képzőművészeti bizottmány az előtérben lévő fák elhagyását, a szökőkút és a takarékpénztári épület közt levő távolság erősebb kiemelését, élénkebb, népesebb és a jelenkornak megfelelőbb alakokkal bíró előtér alkotását, egyebekben az épületeket illetőleg nyugodtabb és összhangzóbb színezés alkalmazását óhajtja”. Nádlerrel azt kérte, hogy képét „minél élénkebb, a fővárosi életnek megfelelő staffage-zsal kiegészítve elkészíteni szíveskedjék”.³⁹ Bár a jegyzőkönyv ezt nem tartalmazza, de Nádler képével kapcsolatban más kifogás is felmerülhetett, nevezetesen hogy a megrendelők nem találták volna a jelenkornak eléggé megfelelőnek a tér benépesítését.⁴⁰

A rendelkezésre álló további 2400 forintot a bizottmány megosztotta, 1200 forintot arra fordított, hogy megvásároljon a jobbnak ítélt pályaművek közül hét olajvázlatot. Balló Edétől a Rakpart a Petőfi tértől, Feszty Árpádtól *A Lánchíd éjjel*, Tölgyessy Artúrtól a *Sugárút a Körtértől befelé* című képeket 200–200 forintért, továbbá Györök Leó Györgytől a *Helyőrségi templom* és az *Albrecht út fent*, valamint Lechner Gyulától a *Rózsa tér* és a *Sebestyén tér* című képeket, páronként 300-300 forintos áron vették meg.⁴¹ Ligeti Antal *Budapest távlata 1864-ben* című olajfestményét 1887-ben Havas Sándor javaslatára 1200 forintért vásárolta meg a főváros.⁴²

Az 1884–85-ös látképpályázatra 1890 januárjában még visszatért a pályázatot egykor kiíró

L.18. Schickedanz Albert: Mátyás-templom (Szentháromság tér), 1890–1892

képzőművészeti bizottmány; ekkor megrendelték Schickedanztól a *Mátyás-templom*, Nádlertől a *Királyi lak hátsó részének* lefestését.⁴³ A képek 1892-ben elkészültek, és a főváros átvette őket.⁴⁴ A főváros által festetett, illetve megvásárolt képeket a Városháza hivatali helyiségeiben helyezték el, majd 1900–1906 között több részletben átengedték a kevéssel korábban alakult Fővárosi Múzeumnak.⁴⁵ A Fővárosi Múzeum, a Fővárosi Képtár, majd a Budapesti Történeti Múzeum feladatának tartotta a városképek gyűjtését, így lehetőségei szerint megvásárolta a műtárgypiacon feltűnő, a témára vonatkozó képeket is. A pályázat anyagából 1901–1955 között húsz további kép került vásárlás útján a múzeum, illetve a Fővárosi Képtár tulajdonába.⁴⁶

A főváros az 1880-as években sokasodó képzőművészeti pályázatok között megtalálta a számára kínálkozó területet, azt a kevéssé művelt polgári műfajt, amelynek eredményeit a gyakorlatban is használhatni remélte. A képzőművészeti bizottmány által kítűzött hármas célt csak részben érte el a pályázat: az épülő és változó főváros megörökített részleteivel értékes dokumentumokat hagyott az utókor számára, a létrejött képek kiállítási tárgyként hasznosak lettek, a „festészet ezen kiváló és reális természetű fájának művelésére” azonban csak mérsékelt lendületet tudott adni.⁴⁷

JEGYZETEK

Rövidítések:

SINKÓ, 1995=Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a XIX. században. Katalógus, szerk.: SINKÓ Katalin. Budapest, 1995.

GÁBOR, 1991=GÁBOR Eszter: Az 1884–85. évi budapesti látképpályázat. *Ars Hungarica* 1991/2. 193–206.

1. BFL IV.1403. m. 12/884. csomóban 24189/1884. sz.; GÁBOR, 1991. 198–199.

2. A fővárosi képzőművészeti bizottság jelentése tízéves működéséről (1880–1890.) Budapest, 1891. 21–29.

3. SINKÓ, 1995. 313.
4. Uo. idézi Eötvös Józsefet.
5. SINKÓ, 1995. 313.
6. Uo.
7. *Képzőművészeti Szemle II.* 1880. 162–163.; Vö. SINKÓ, 1995. 284. A pályázati tematikában minimális változás történhetett csak az évek folyamán, mert a Sinkó Katalin által idézett 1882 utáni változatból mindössze a Hunyadi János halálára utaló e) pont hiányzik, Lotz Károlynak a Bakáts téri plébániatemplom freskójához készített, azonos témájú kartonja, amelyet 1880-ban díjaztak, tökéletesen megfeleltethet Ipolyi igényeinek, eltekintett e téma ismételt meghirdetésétől, és utolsó, i) pontként „Munkácsy Mihály fogadtatása a Múcsarnokban, a koszorú átadása alkalmával 1882. február 19-én stb.” szerepel.
8. SINKÓ, 1995. 285.
9. Az alapító okiratról idézi SINKÓ, 1995. 291.
10. Uo., 291.
11. L. 2. jegyzet 4–5.
12. L. 1. jegyzet 198.
13. BFL.IV.1403. m. 12/884. csomó, 31.5776/1884-III. sz. tanácsi határozat.
14. Uo. az OMKT 1656/1883. sz. 1884. január 31-én kelt levele.
15. A pályázat eseménytörténetét l. GÁBOR, 1991. 193–206. A pályázati felhívás teljes szövege uo. 198–199.
16. BFL IV.1403 m 11/1884. cs. ügyiratszám nélkül. „Pályaművek (vázlatok) a budapesti látképek tárgyában”=a pályázatra beküldött művek jegyzéke. „Összeállító: Rózsa Péter” tanácsnok.
17. A pályaművek listáján 13., 14(?), 16., 32., 35., 43., 46. számú művek.
18. Uo., 4(?), 7., 12(?), 38., 42., 44., 63. sz.
19. Uo., 6., 21., 39., 45. sz.
20. Uo., 22., 37., 61. sz.
21. Uo., 1., 55., 56. sz.
22. Uo., 2., 18., 41. sz.
23. BTM Tervtá. 51.709.5, uo. 51.709.6, uo. 65.46.2.
24. A pályaművek listáján Nádler vázlatjai a 40–53. számokon szerepelnek. A tizennégy vázlat közül csak hét szerepel címmel, a többi nem. Azt nem tudni, hogy az utóbbiak között volt-e az Operaházat ábrázoló.
25. Schickedanz Albert: *A Küttel-ház* (BTM 24.164) ill. BFL XI. 916. (Klősz-hagyaték, fotóalbumok) 5. kötet 53/b. sz., – a *Szenháromság tér* (BTM ltsz. 1305) – uo. 74/a. sz., – a *Nagymező utca* (BTM ltsz. 14.848) – uo. 136. számon található,
- a Ferenciek teréről készült fotó az albumokban nem szerepel, de budapesti magántulajdonban megtalálható. L. Schickedanz Albert 1846–1915. Katalógus, szerk.: GÁBOR Eszter és VERŐ Mária. Budapest, 1996. 250. No. D. 21. A lappangó *Margitszigeti fürdő* előképe megtalálható BFL XI. 916. 5. kötet 214. sz. (A színvázlat [*Margitszigeti fürdő*, olaj papírlémezen, 16x24 cm, Budapest, magántulajdon], mivel a rendezés napjaiban került elő, katalóguson kívül volt kiállítva a Szépművészeti Múzeumban 1996-ban rendezett Schickedanz-kiállításon.)
26. Irinyi Sándor: *Eötvös tér* (BTM ltsz.16.505) - BFL XI. 916. 6. kötet 145. sz.
27. BFL XI. 916. 7. kötet 213. sz.
28. Uo., 5. kötet 135. sz.
29. Uo., 6. kötet 16. sz.
30. Uo., 6. kötet 52. sz.
31. Uo., 6. kötet 199. sz.
32. Uo., 6. kötet 124. sz.
33. L. Schickedanz Albert 1846–1915. 25. sz. jegyzetben, i. m. 248. No. F.4. A *Duna és Torony utca sarok* – vázlat; *Margitszigeti fürdő*, olaj papírlémezen, 16x24 cm, Budapest, magántulajdon.
34. A Múcsarnokból: *Vasárnapi Újság*, XXXIV. 1887. 800.
35. Feszty Árpád fivérei, Feszty Adolf (1846–1900) és Feszty Gyula (1854–1912), Lechner Gyuláé Lechner Ödön (1845–1914), fiai, Kismarty-Lechner Jenő (1878–1962) és Kismarty-Lechner Lóránd (1883–1963). Aggházy Gyula fia, Aggházy Tibor (1880–1956?), Schandi Gyuláé Sándy Gyula (1868–1953).
36. BFL. IV. 1403. m. 11/1884. sz. csomó. „A Budapest főváros tanácsa által 1884 évi május 6-án 24.189 és június 19-én 31.577 sz.a. hirdetett pályázat folytán beküldött olaj színvázlatok ügyében egybehívott bíráló választmány 1885 január 10-én tartott ülésének jegyzőkönyve.” (Az idézetekben az eredeti írásmódot követjük.)
37. Uo.
38. L. 2. jegyzet 24–25.
39. BFL. IV. 1403. m. 14/1886. csomó 29/l.alp./1885. sz. iii.
40. Nadler Pálma idézi a *Borsszem Jankóban* 1887. november 22-én megjelent a Vásári rendőrség és művészet című

karikatúra szövegét, amely szerint Gerlóczy Károly kifogásolta, hogy a képen szénásszekér és borjú látszik, holott a Bomba-téren egyiknek sem szabad járnia. A művész a kívánságoknak megfelelően liszteszekérré és kutyává festette át a kifogásolt motívumokat. Ő a történetet egy családi levélre hivatkozva hitelesnek mondta. L. NADLER Pálma: Nádler Róbert 1858–1938 élete és művészete. Budapest, 1942. 16., 88.

41. BFL. IV. 1403. m. 12/1884. csomó 32.739/1885. sz. tanácsi határozat.

42. BFL. IV. 1407. b. 36.423/1887. sz. ügyirat.

43. BFL. IV. 1403. m. 41/1893. csomó 3/I.alp./1890. sz. ügyirat.

44. Uo., 41/1893. csomó 46/km.biz./1892. sz. és 42/1893. csomó 1/km.biz./1893. sz. ügyiratok.

45. 1900-ban két, 1902-ben három, 1904-ben egy, 1906-ban nyolc kép került átengedés útján a Fővárosi Múzeum tulajdonába. Az átengedés módjáról és időpontjáról a vonatkozó múzeumi leírókartonok tájékoztatnak. L. még GÁBOR, 1991. 200–203.

46. A vásárlás módjáról és időpontjáról a vonatkozó múzeumi leírókartonok tájékoztatnak. L. még GÁBOR, 1991. 200–203.

47. L. 2. jegyzet 21–22.

*AZ 1884–85. ÉVI BUDAPESTI
LÁTKÉPPÁLYÁZATON SZEREPLŐ MŰVEK
JEGYZÉKE*

Első helyen a pályázati jegyzékben, illetve az egykorú ügyiratokban szereplő cím szerepel.

//=Eredeti címváltozat vagy egykorú kiegészítés.

()=Utólagos címváltozat.

Aggházy Gyula

1. Mátyás-templom (Budavári Nagyboldogasszony-templom)
o. v. 99,3x60 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 55.128.1

2. Albrecht út
Lappang

Böhm János

3. Kerepesi út /Kerepesi út látképének vázlata a Rochus kórháztól befelé/
Lappang
4. Budai látkép /alsó/ – /A budai oldal látképének vázlata a Várháztól/
Lappang

Böhm Pál

5. (A név és az 5. sorszám az eredeti kéziraton törölve.)

Balló Ede

6. Calvin tér
o. v. 38,5x62 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 20.355

7. Várkert bazár (Várkert-rakpart)

o. v. 38,5x62 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 20.354

8. Vár
Lappang

9. Ferenc József tér
Lappang

10. Petőfi tér (Petőfi téri piac)
o. v. 50x70 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1135

Feszty Árpád

11. Kerepesi út /Kerepesi út a Rókkustól tekintve/
Lappang

12. Budai (alsó) látkép
Lappang

13. Lánchíd
o. v. 59,5x92 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1134

14. Hídfő Pesten
Lappang

Gyöngyvirági Zseni (Eugénia)

15. Krisztinaváros
Lappang

Györök Leó György

16. Lánchíd Budáról
Lappang

17. Garnison templom
o. v. 45x61 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 832

18. Albrecht út (Lehetséges, hogy nem azonos a pályázaton szereplő képpel.)

o. v. 65x95,5 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 13.467

Irinyi Sándor

19. Vigadó tér

Lappang

20. Eötvös tér (Ferenc József /Belgrád rakpart)

o. v. 36x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 16.505

21. Calvin tér

Lappang

Lechner Gyula

22. Ferenciek tere

Lappang

23. Újvilág utca /Sas/

o. v. 40x56,2 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 2.491

24. Rózsa tér /jobbra/

o. v. 40x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 591

25. Rózsa tér /balra/

o. v. 40x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 592

26. Petőfi tér

o. v. 40x59,5 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 3.678

27. Nemzeti Színház bérháza

Lappang

28. Nagy-Kristóf

o. v. 40,5x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 2.492

29. Gizella tér

Lappang

Ligeti Antal

30. Budapest látképe /Budáról, felső/

o. v. 60x90 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1303

31. Budapest látképe /Soroksárról, alsó/

Lappang

Löschinger Zsigmond

32. Lánchíd Budáról

Lappang

33. Alagút homlokzat

Lappang

Mednyánszky László

34. Váci út

o. v. 47,5x67,5 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 16.244

35. Lánchíd (Budai Duna-part)

o. v. 49,5x66,5 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 22.678 (?)

36. Vár

Lappang(?)

Molnár Géza

37. Ferenciek tere

Lappang

Molnár József

38. Várkert

Lappang

39. Calvin tér

Lappang

Nádler Róbert

40. Bomba tér

o. fa, 39,5x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 18.418

41. Vár /Albrecht út/

o. fa 40x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 840

42. Várkert rakpart /felülről/

o. fa 39x60 cm

BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 19.194

43. Lánchídfő Budáról (A Lánchíd budai hídfője)

o. fa 39,3x60 cm

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, ltsz.: 52.3

44. Várkert rakpart /alulról/

Lappang

45. Calvin tér

o. fa 39,5x60 cm

Budapest, Szépművészeti Múzeum ltsz.: L.7.101

46. Lánchíd a budai bombatérrel

Lappang

A 47–53. számon nem szerepelnek a jelzett Nádler-képek címei.

Schandi Gyula

54. Budai reáliskola
Lappang

55. Mátyás-templom az Albrecht útról
Lappang

Schickedanz Albert

56. Szt. Háromság tér /Mátyás-templom/
Lappang

57. Opera
o. v. 63x87 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 24.166

58. Küttel-ház /Torony és Duna u./ (Haltér,
a legrégebb pesti ház)
o. v. 64,8x85,5 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 24.164

59. Kötő és Galamb u. /sarok/ (Péterffy palota,
Kriszt-ház)
o. v. 76,5x64 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 24.165

60. Nagymező utca /iskola/
o. v. 60x80 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 14.848

61. Ferenciek tere (Athenaeum)
o. v. 60,3x88 cm
Petőfi Irodalmi Múzeum, ltsz.: 64.1560.1

62. Margitszigeti fürdő
Lappang

Spányi Béla

63. Várkert rakpart
Lappang

64. Margit-híd
Lappang

65. Budai látkép a Nákó-házra
Lappang

Tölgyessy Artúr

66. Sugárút a rondtérrel /Sugárút a Körtérről

befelél/ (Andrássy úti Körönd)
o. v. 56x80 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 831

67. Akadémia
Lappang

*A BUDAPESTI LÁTKÉPPÁLYÁZAT
EREDMÉNYEKÉNT A FŐVÁROS ÁLTAL
RENDELT KÉPEK JEGYZÉKE*

Ligeti Antal

Budapest távlata 1864-ben (Buda és Pest), 1887
o. v. 100x150 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1300

Molnár József

Calvin tér, 1885
o. v. 100x150 cm
BTM-Fővárosi Képtár ltsz.: 1312

Nádler Róbert

Bomba tér, 1885–87
o. v. 104x154 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1304

Királyi várak a Krisztinaváros felé (Tabán és
Várhegy), 1890–91
o. v. 106x155 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1309

Schickedanz Albert

Torony és Duna utca sarok (Haltér, a legrégebb
pesti ház), 1855
o. v. 101x151 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1311

Mátyás-templom (Szentháromság tér),
1890–92
o. v. 101x151 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 1305

Ferenciek terén állott Athenaeum (Ferenciek tere),
1887
o. v. 101x151 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 643

Nagymező utca (Terézváros)
o. v. 95x145 cm
BTM Fővárosi Képtár, ltsz.: 24.167

SZVOBODA DOMÁNSZKY GABRIELLA

A BUDAPESTI FALKÉPFESTÉSZET

A KÖRÜLMÉNYEK

A XIX. század harmadik harmadában Budapesten széles körű művészeti program bontakozott ki, amelynek deklarált célja a városban kialakuló közterületek világvárosi rangú díszítése volt. A program egyik preferált ágazata az új, reprezentatív képzőművészeti műfaj, a középületek díszítésére szolgáló monumentális falképfestészet.

A falképfestés szinte előzmények nélkül bukkant fel a főváros középületeiben az 1860-as évek végén. Nem organikus fejlődés eredménye volt, hanem a kulturális életet mozgató politikusok hathatós támogatása következtében jelent meg, a nagy serkentő: br. Eötvös József kultuszminister. Eötvös igen hamar felismerte a falkép agitatív erejét, és politikai programjába emelte a nagy hatású műfajt; eszmei társa, Trefort Ágoston pedig az ő elképzeléseit vitte tovább.

Az eleven művészeti élet létezése – mint az emelkedés egyik rangos mutatója – Magyarországon a reformkor óta politikai kérdés. Az „utolérési komplexum”-tól serkentett reformerek, akik arra vágytak, hogy Európa művelt nemzetei közé soroljanak bennünket Nyugaton is, a művészetet a kulturáltság bizonyítékának tekintették, és ezért ápolását tevékenységük részévé tették. A köz-

A Budapesti Történelmi Múzeum barokk terme Lotz Károly és Than Mór falképkartonjaival